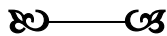

โมเดลสมการโครงสร้างพุทธภาวะผู้นำเชิงทศบารมีและนโยบายภาครัฐเพื่อ ผลสำเร็จการบริหารการเปลี่ยนแปลงของผู้ประกอบการธุรกิจอาหาร*

STRUCTURAL EQUATION MODEL OF TEN PERFECTED BUDDHIST LEADERSHIP
AND PUBLIC POLICY FOR CHANGE MANAGEMENT
SUCCESS OF FOOD BUSINESS ENTREPRENEUR

ศศิธร อนันตพันธุ์พงศ์, เต็มศักดิ์ ทองอินทร์, เกียรติศักดิ์ สุขเหลืออง

Sasitorn Anantapanpong, Termsak Thongin, Kiattisak Suklueang

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Corresponding Author E-mail: sasianan59@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาลักษณะของผลสำเร็จ ปัจจัยภาวะผู้นำเชิงทศบารมีและนโยบายภาครัฐ และนำเสนอโมเดลสมการโครงสร้าง เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี โดยการวิจัยเชิงปริมาณใช้แบบสอบถามที่มีค่าความเชื่อมั่น 0.977 เก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง 408 คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติแบบบรรยายและการวิเคราะห์โมเดลสมการโครงสร้าง การวิจัยเชิงคุณภาพใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 18 รูปหรือคน และการสนทนากลุ่มเฉพาะโดยผู้ทรงคุณวุฒิ 9 คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า 1) ลักษณะผลสำเร็จ มี 5 องค์ประกอบคือ มีการปรับกลยุทธ์องค์กรให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลง สร้างวัฒนธรรมองค์กรใหม่ ปรับโครงสร้างองค์กรให้เหมาะสม มีการสร้างนวัตกรรมและนำเทคโนโลยีใหม่ ๆ มาใช้ และบุคลากรมีความพร้อมต่อการเปลี่ยนแปลง ค่าอิทธิพลที่ส่งผลไปยังองค์ประกอบ 5 ด้านมีค่าระหว่าง 0.76-0.91 2) ปัจจัยที่ส่งผลต่อผลสำเร็จการบริหารการเปลี่ยนแปลงของผู้ประกอบการธุรกิจอาหาร ได้แก่ ทศบารมี ภาวะผู้นำเชิงบารมี และนโยบายภาครัฐด้านอาหาร ผลการวิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์การพยากรณ์ (R^2) เท่ากับ 0.542 3) โมเดลสมการโครงสร้างนี้ประกอบด้วย ทศบารมีที่มีอิทธิพลโดยตรงและมีอิทธิพลร่วมกับภาวะผู้นำเชิงบารมีและนโยบายภาครัฐด้านอาหารในการส่งผลต่อผลสำเร็จการบริหารการเปลี่ยนแปลงของผู้ประกอบการธุรกิจอาหาร และมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ ($\chi^2 = 231.81$, $df=199$, $p=.055$, $GFI = .955$, $AGFI = .932$, $RMR = .022$, $RMSEA = .020$)

คำสำคัญ : ภาวะผู้นำเชิงทศบารมี; การบริหารการเปลี่ยนแปลง; ผู้ประกอบการธุรกิจอาหาร

*Received July 26, 2021; Revised August 6, 2021; Accepted August 6, 2021

Abstract

The objectives of this research article were 1. To study the characteristics of change management success of food business entrepreneur, 2. To study the factors of ten perfectioned Buddhist leadership and public policy for change management success, and 3. To propose the structural equation model. The research carried out by mixed methods. For quantitative research, data were collected by questionnaire with reliability of 0.977. Sampling from 408 samples. Data were analyzed by descriptive statistics and structural equation model. For qualitative research, data were collected by in-depth interview from 18 key informants and 9 participants of focus group discussion. Data were analyzed by content analysis.

Findings were as follows: 1. There were five characteristics of change management, success of food business entrepreneur: strategic change, cultural change, organization structural change, innovation and new technology applied and readiness of the people for change. The factor loading of these characteristics were between 0.76-0.91. 2. Factors for change management success of food business entrepreneur were ten perfections, charismatic leadership and food public policy. The squared multiple correlation of change management success (R^2) was 0.542. 3. The structural equation model consisted of ten perfections with direct effect and indirect effect through charismatic leadership and food public policy to change management success. The model was conformed to the empirical data with statistic results. ($\chi^2 = 231.81$, $df = 199$, $p = .055$, $GFI = .955$, $AGFI = .932$, $RMR = .022$, $RMSEA = .020$)

Keywords: Ten Perfectioned Buddhist Leadership; Change Management; Food Business Entrepreneur

บทนำ

ประเทศไทยเป็นประเทศเกษตรกรรม ผลผลิตส่วนหนึ่งได้ถูกแปรรูปเป็นสินค้าอาหาร สร้างมูลค่าเพิ่มให้ผลิตผลเกษตรและกลายเป็นอุตสาหกรรมหลักของชาติ ธุรกิจอาหารและธุรกิจอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องในห่วงโซ่อุปทานสามารถสร้างรายได้ให้กับประเทศชาติและสร้างงานให้กับประชาชนเป็นจำนวนมาก จากข้อมูลของธนาคารแห่งประเทศไทย

(2564) การส่งออกสินค้าเกษตรและอาหารแปรรูปในปี พ.ศ. 2563 มีมูลค่ากว่าหนึ่งล้านล้านบาท และจากข้อมูลของกรมโรงงานอุตสาหกรรม (2563) ประเทศไทยมีโรงงานแปรรูปผลิตผลทางเกษตรเบื้องต้น 43,725 โรงงาน โรงงานแปรรูปอาหาร 9,102 โรงงาน และโรงงานผลิตเครื่องดื่ม 815 โรงงาน มูลค่าการผลิตอาหารราวสามล้านล้านบาท อุตสาหกรรมอาหารจึงมีบทบาทอย่างมากในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจของประเทศ เชื่อมโยงกับการเพิ่มมูลค่าของผลผลิตจากภาคการเกษตร แต่จากสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วในห่วงโซ่อาหาร การเปลี่ยนแปลงของทรัพยากรการผลิต ได้แก่ ที่ดิน แหล่งน้ำ พื้นที่ชายฝั่งทะเลสำหรับการประมง ความหลากหลายทางชีวภาพ การเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศ เป็นต้น ล้วนมีผลกระทบต่อการผลิตและการแปรรูปอาหาร (สำนักงานคณะกรรมการอาหารแห่งชาติ, 2561)

นอกจากสภาพแวดล้อมภายนอกที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วดังกล่าวแล้ว สภาพการแข่งขันที่รุนแรงของภาคธุรกิจ รวมถึงสภาพแวดล้อมภายในขององค์กรคือความสามารถในการดำเนินธุรกิจที่เรียกว่าความสามารถหลัก (core competency) ห่วงโซ่คุณค่า (value chain) ของภาคส่วนต่าง ๆ ในองค์กรจะต้องบูรณาการและตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วและรุนแรงจึงจะสามารถดำรงอยู่ได้ ผู้นำในองค์กรผู้ประกอบการธุรกิจอาหารจึงต้องเป็นผู้มีวิสัยทัศน์ มีความสามารถเป็นเลิศและมีบาร์มีที่จะนำพาองค์กรไปสู่การเปลี่ยนแปลงให้บรรลุเป้าหมาย คุณลักษณะของผู้นำทางด้านความมีบาร์มี สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี (2543) ทรงวิเคราะห์ความหมายของคำว่า บาร์มี แปลว่า ความเป็นเลิศ ความเต็ม หรือความสมบูรณ์แบบด้วยคุณธรรม 10 ประการ หรือทศบาร์มี (Ten Perfections) ได้แก่ ทานบาร์มี ศีลบาร์มี เนกขัมมบาร์มี ปัญญาบาร์มี วิริยบาร์มี ขันติบาร์มี สัจจบาร์มี อธิษฐานบาร์มี เมตตาบาร์มี และอุเบกขาบาร์มี ภาวะผู้นำเชิงทศบาร์มีจึงเป็นคุณสมบัติของผู้นำองค์กรที่เป็นเลิศ สามารถก่อให้เกิดความผูกพันทางจิตใจที่ล้าลึกระหว่างผู้นำกับผู้ปฏิบัติตาม นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงคุณค่าและความเชื่อไปสู่เป้าหมาย ภายใต้นโยบายภาครัฐซึ่งสำนักงานคณะกรรมการอาหารแห่งชาติ (2561) ได้จัดทำกรอบยุทธศาสตร์การจัดการด้านอาหารของประเทศไทย ฉบับที่ 2 (พ.ศ.2561-2580) ประกอบด้วยยุทธศาสตร์หลัก 4 ด้าน ได้แก่ ด้านความมั่นคงอาหาร ด้านคุณภาพและความปลอดภัยอาหาร ด้านอาหารศึกษา และด้านการบริหารจัดการ

การบริหารการเปลี่ยนแปลงของผู้ประกอบการธุรกิจอาหารจะต้องมีปรับเปลี่ยนทั้งในเชิงกลยุทธ์ โครงสร้างองค์กร บุคลากรและเทคโนโลยี เพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ทั้งการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม เทคโนโลยี กฎระเบียบ การค้าระหว่างประเทศ ภัยคุกคามจากสภาพการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ วิกฤตโรคระบาด และการเกิดขึ้นของโรคอุบัติใหม่ต่าง ๆ มองในมิติด้านสังคม อาหารเป็นปัจจัย 4 ที่จำเป็น

ต่อการดำรงชีวิต มีผลต่อประชากรของประเทศชาติทั้งด้านความมั่นคง การอยู่รอด การมีสุขภาพอนามัย สติปัญญาที่ดี มิติด้านเศรษฐกิจ อาหารมีผลต่อเศรษฐกิจของประเทศชาติ เนื่องจากประเทศไทยเป็นผู้ผลิตและผู้ส่งออกอาหารไปทั่วโลก มิติด้านวัฒนธรรม อาหารเป็นเครื่องบ่งบอกถึงวัฒนธรรม อัตลักษณ์ และภูมิปัญญาของชาติและชุมชน

จากความเป็นมาและปัญหาต่าง ๆ ที่ได้กล่าวมาแล้ว จึงเป็นที่มาของการทำวิจัยเรื่องโมเดลสมการโครงสร้างพุทธภาวะผู้นำเชิงทศบารมีและนโยบายภาครัฐเพื่อผลสำเร็จการบริหารการเปลี่ยนแปลงของผู้ประกอบการธุรกิจอาหาร ด้วยเล็งเห็นว่า ภาวะผู้นำเชิงทศบารมีจะสามารถประยุกต์ใช้ในการบริหารการเปลี่ยนแปลงให้เป็นไปด้วยความสำเร็จราบรื่น สอดคล้องกับนโยบายภาครัฐ สร้างประโยชน์สุขให้แก่องค์กร ประชาชน สังคม ประเทศชาติ และเป็นต้นแบบให้กับองค์กรอื่น ๆ ในการประยุกต์ใช้ในการบริหารการเปลี่ยนแปลงต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาลักษณะของผลสำเร็จการบริหารการเปลี่ยนแปลงของผู้ประกอบการธุรกิจอาหาร
2. เพื่อศึกษาปัจจัยของภาวะผู้นำเชิงทศบารมีและนโยบายภาครัฐที่ส่งผลต่อผลสำเร็จการบริหารการเปลี่ยนแปลงของผู้ประกอบการธุรกิจอาหาร
3. เพื่อนำเสนอโมเดลสมการโครงสร้างพุทธภาวะผู้นำเชิงทศบารมีและนโยบายภาครัฐเพื่อผลสำเร็จการบริหารการเปลี่ยนแปลงของผู้ประกอบการธุรกิจอาหาร

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบของการวิจัย การวิจัยเป็นแบบผสมวิธี (Mixed Methods Research) ใช้วิธีการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพแบบคู่ขนานและเท่าเทียมกัน โดยแบ่งการวิจัยเป็น 2 ระยะ ระยะที่ 1 เป็นการวิจัยเชิงปริมาณโดยใช้แบบสอบถาม และการวิจัยเชิงคุณภาพโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก ดำเนินการวิจัยพร้อมกัน เพื่อให้ได้ผลการวิจัยเสริมกัน และได้ผลการวิจัยที่สมบูรณ์มากกว่าการใช้วิธีใดวิธีหนึ่งวิธีเดียว (นงลักษณ์ วิรัชชัย, 2552) ระยะที่ 2 เป็นการตรวจสอบยืนยันโดยการวิจัยเชิงคุณภาพด้วยวิธีการสนทนากลุ่มเฉพาะ
2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง การวิจัยเชิงปริมาณ ประชากรคือบุคลากรในองค์กรของผู้ประกอบการธุรกิจอาหารซึ่งเป็นสมาชิกของสมาคมผู้ผลิตอาหารสำเร็จรูป สุ่มตัวอย่างจากสมาชิกสามัญจำนวน 126 แห่ง กำหนดขนาดของตัวอย่างโดยการคำนวณจากเส้นพารามิเตอร์ 6 เท่าต่อ 1 พารามิเตอร์ตามหลักของ Hair, J.F. and group (2010) ในโมเดลการวิจัยนี้มีจำนวนพารามิเตอร์ 6 ค่า ได้ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง 372 คน ทำการแจก

แบบสอบถามทั้งหมด 408 ฉบับ การวิจัยเชิงคุณภาพ สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จำนวน 18 รูปหรือคน แบ่งเป็น 4 กลุ่มได้แก่ กลุ่มพระภิกษุและนักวิชาการทางด้านพระพุทธศาสนา กลุ่มนักวิชาการทางด้านรัฐประศาสนศาสตร์ กลุ่มคณะกรรมการอาหารแห่งชาติและนักวิชาการด้านอาหาร และกลุ่มผู้ประกอบการธุรกิจอาหาร ผู้ทรงคุณวุฒิในการสนทนากลุ่มเฉพาะ จำนวน 9 คน

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย การวิจัยเชิงปริมาณใช้แบบสอบถามมาตรวัดแบบ Likert Scale ที่ระดับความคิดเห็น 5 ระดับ (Rating Scale) ตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือได้ค่าความเชื่อมั่น (Reliability) 0.977 การวิจัยเชิงคุณภาพใช้แบบสัมภาษณ์ที่มีโครงสร้าง

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล การวิจัยเชิงปริมาณ ทำการแจกแบบสอบถามและเก็บรวบรวมแบบสอบถามกับบุคลากรของผู้ประกอบการธุรกิจอาหารตามที่กำหนดในแผนการสุ่มตัวอย่าง การวิจัยเชิงคุณภาพทำการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญด้วยตนเอง บันทึกข้อมูลเสียงเพื่อนำมาเรียบเรียงเนื้อหาและสรุปประเด็น การสนทนากลุ่มเฉพาะ กำหนดประเด็นเนื้อหาและนำข้อคิดเห็นจากผู้ทรงคุณวุฒิมายืนยันสังเคราะห์ประเด็นองค์ความรู้จากการวิจัย

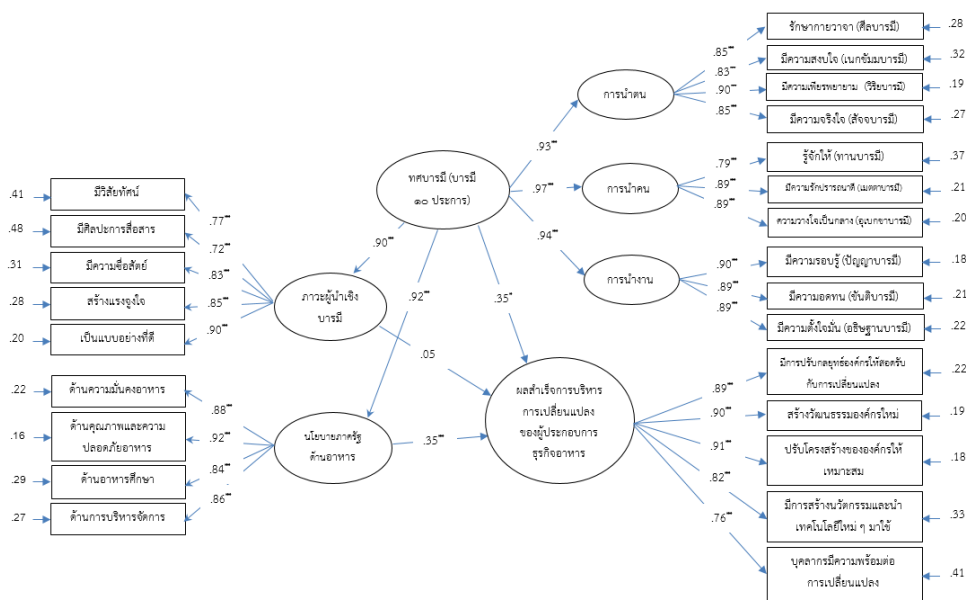
5. การวิเคราะห์ข้อมูล และสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล การวิจัยเชิงปริมาณ นำข้อมูลจากแบบสอบถามมาหาค่าสถิติเบื้องต้นโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ ตรวจสอบความตรงเชิงโครงสร้างโดยการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน (Confirmatory Factor Analysis: CFA) และพัฒนาโมเดลสมการโครงสร้างโดยใช้โปรแกรมสถิติขั้นสูง LISREL การวิจัยเชิงคุณภาพ นำข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกมาวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) จำแนกประเด็นข้อมูลที่มีความสอดคล้องกันสรุปเป็นประเด็นองค์ความรู้ เพื่อให้ผู้ทรงคุณวุฒิทำการยืนยันและเพิ่มเติมความเห็นในการสนทนากลุ่มเฉพาะ แล้วนำข้อมูลทั้งหมดมาสังเคราะห์สรุปเป็นองค์ความรู้จากการวิจัย

ผลการวิจัย

1. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ จากค่าสถิติเบื้องต้น พบว่า

1.1 ลักษณะผลสำเร็จการบริหารการเปลี่ยนแปลงของผู้ประกอบการธุรกิจอาหาร มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.13 อยู่ในระดับมาก ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.57 พิจารณาเป็นรายองค์ประกอบพบว่า ค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับเห็นด้วยมากถึงมากที่สุด เมื่อเรียงลำดับตามค่าเฉลี่ย ด้านสร้างวัฒนธรรมองค์กรใหม่ มีค่าเฉลี่ย 4.22 รองลงมาคือ ปรับโครงสร้างองค์กรให้เหมาะสม (ค่าเฉลี่ย 4.20) มีการปรับกลยุทธ์องค์กรให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลง (ค่าเฉลี่ย 4.17) มีการนำนวัตกรรมและเทคโนโลยีใหม่ ๆ มาใช้ (ค่าเฉลี่ย 4.04) และบุคลากรมีความพร้อมต่อการเปลี่ยนแปลง (ค่าเฉลี่ย 4.02) ตามลำดับ

1.2 ผลการวิเคราะห์โมเดลสมการโครงสร้าง พบว่า โมเดลสมการโครงสร้างพุทธภาวะผู้นำเชิงทศบารมีและนโยบายภาครัฐเพื่อผลสำเร็จการบริหารการเปลี่ยนแปลงของผู้ประกอบการธุรกิจอาหาร มีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ โดยมีค่า $\chi^2 = 231.81$, $df = 199$, $p = .055$, $GFI = .955$, $AGFI = .932$, $RMR = .022$, $RMSEA = .020$ ดังแสดงในภาพที่ 1

$$\chi^2 = 231.81, df = 199, p = .055, RMSEA = .020$$

ภาพที่ 1 โมเดลสมการโครงสร้างพุทธภาวะผู้นำเชิงทศบารมีและนโยบายภาครัฐเพื่อผลสำเร็จการบริหารการเปลี่ยนแปลงของผู้ประกอบการธุรกิจอาหาร

1.3 เมื่อพิจารณาค่าอิทธิพลจากผลสำเร็จการบริหารการเปลี่ยนแปลงของผู้ประกอบการธุรกิจอาหารไปยังองค์ประกอบทั้ง 5 ด้าน พบว่า มีค่าระหว่าง 0.76-0.91 โดยการปรับโครงสร้างองค์กรให้เหมาะสม มีค่ามากที่สุดเท่ากับ 0.91 รองลงมาคือการสร้างวัฒนธรรมองค์กรใหม่ และการปรับกลยุทธ์องค์กรให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลง มีค่าเท่ากับ 0.90 และ 0.89 ตามลำดับ แสดงให้เห็นว่า องค์ประกอบทั้ง 5 ด้านนี้เป็นลักษณะที่สำคัญของผลสำเร็จของการบริหารการเปลี่ยนแปลงของผู้ประกอบการธุรกิจอาหาร

2. ปัจจัยที่ส่งผลต่อผลสำเร็จการบริหารการเปลี่ยนแปลงของผู้ประกอบการธุรกิจอาหาร ได้แก่ ทศบารมี ภาวะผู้นำเชิงบารมี และนโยบายภาครัฐด้านอาหาร ผลการวิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์การพยากรณ์ (R^2) เท่ากับ 0.542 แสดงว่าตัวแปรภายในโมเดล คือ

ทศบารมี ภาวะผู้นำเชิงบารมี และนโยบายภาครัฐด้านอาหาร สามารถอธิบายผลสำเร็จการบริหารการเปลี่ยนแปลงของผู้ประกอบการธุรกิจอาหารได้ร้อยละ 54.2

2.1 เมื่อพิจารณาตัวแปรภายในโมเดล ความสัมพันธ์ระหว่างทศบารมีกับผลสำเร็จการบริหารการเปลี่ยนแปลงของผู้ประกอบการธุรกิจอาหาร พบว่า มีขนาดความสัมพันธ์ 0.722 แยกเป็นอิทธิพลทางตรง 0.354 อิทธิพลทางอ้อม 0.368 อิทธิพลรวม 0.722 และมีนัยสำคัญทางสถิติ

2.2 ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยภาวะผู้นำเชิงบารมีกับผลสำเร็จการบริหารการเปลี่ยนแปลงของผู้ประกอบการธุรกิจอาหาร พบว่า มีขนาดความสัมพันธ์ 0.661 ขนาดของอิทธิพลทางตรงเท่ากับ 0.051 อย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

2.3 ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยนโยบายภาครัฐด้านอาหารกับผลสำเร็จการบริหารการเปลี่ยนแปลงของผู้ประกอบการธุรกิจอาหาร พบว่า มีขนาดความสัมพันธ์ 0.718 ขนาดของอิทธิพลทางตรงเท่ากับ 0.353 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

2.4 อิทธิพลทางอ้อม และอิทธิพลรวม ในข้อ 2.1 มีค่ามากกว่าอิทธิพลทางตรงของปัจจัยภาวะผู้นำเชิงบารมีและนโยบายภาครัฐด้านอาหาร ในข้อ 2.2 และ 2.3 แสดงว่า ทศบารมีมีอิทธิพลร่วมกับภาวะผู้นำเชิงบารมีและนโยบายภาครัฐด้านอาหารในการส่งผลได้ดีกว่าอิทธิพลทางตรงจากปัจจัยทั้งสองเพียงอย่างเดียว และมีนัยสำคัญทางสถิติ

2.5 ความสัมพันธ์ระหว่างทศบารมีกับภาวะผู้นำเชิงบารมี และนโยบายภาครัฐด้านอาหาร พบว่า มีขนาดความสัมพันธ์ 0.902 และ 0.915 ตามลำดับ ขนาดของอิทธิพลทางตรงเท่ากับ 0.902 และ 0.915 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

2.6 ทศบารมีมีอิทธิพลต่อการนำตน การนำคน และการนำงาน โดยมีขนาดของอิทธิพลทางตรงเท่ากับ 0.933, 0.967 และ 0.942 ตามลำดับ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

3. โมเดลสมการโครงสร้างพุทธภาวะผู้นำเชิงทศบารมีและนโยบายภาครัฐเพื่อผลสำเร็จการบริหารการเปลี่ยนแปลงของผู้ประกอบการธุรกิจอาหาร สรุปได้ดังนี้

3.1 ทศบารมีเป็นตัวแปรแฝงภายนอกที่เป็นองค์ประกอบอันดับที่สอง มีตัวแปรแฝงภายในที่เป็นองค์ประกอบอันดับที่หนึ่ง 3 ด้าน คือการนำตน ประกอบด้วยรักษากายวาจา (ศีลบารมี) มีความสงบใจ (เนกขัมมบารมี) มีความเพียรพยายาม (วิริยบารมี) และมีความจริงใจ (สัจจบารมี) การนำคน ประกอบด้วย รู้จักให้ (ทานบารมี) มีความรักปรารถนาดี (เมตตาบารมี) และความวางใจเป็นกลาง (อุเบกขาบารมี) และการนำงาน ประกอบด้วย มีความรอบรู้ (ปัญญาบารมี) มีความอดทน (ขันติบารมี) และมีความตั้งใจมั่น (อธิษฐานบารมี) ทศบารมีส่งผลโดยตรงต่อภาวะผู้นำเชิงบารมี ที่ประกอบด้วยความมี

วิสัยทัศน์ มีศิลปะการสื่อสาร มีความซื่อสัตย์ สร้างแรงจูงใจ และเป็นแบบอย่างที่ดี ทศบารมีส่งผลโดยตรงต่อนโยบายภาครัฐด้านอาหาร 4 ด้าน คือด้านความมั่นคงอาหาร ด้านคุณภาพและความปลอดภัยอาหาร ด้านอาหารศึกษา และด้านการบริหารจัดการ ทศบารมีและปัจจัยภาวะผู้นำเชิงบารมีร่วมกันส่งผลให้มีความเป็นภาวะผู้นำเชิงทศบารมี เมื่อผนวกกับปัจจัยนโยบายภาครัฐด้านอาหาร พบว่า มีค่าอิทธิพลรวมเท่ากับ 0.722 ในการส่งผลต่อผลสำเร็จการบริหารการเปลี่ยนแปลงของผู้ประกอบการธุรกิจอาหาร อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

3.2 ลักษณะของผลสำเร็จการบริหารการเปลี่ยนแปลงของผู้ประกอบการธุรกิจอาหาร มี 5 ด้าน ดังนี้

3.2.1 มีการปรับกลยุทธ์องค์กรให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลง ประกอบด้วย การวิเคราะห์เข้าใจสภาพปัญหา กลยุทธ์ต้องสอดคล้องกับสถานการณ์ สามารถตอบสนองต่อนโยบายภาครัฐและความต้องการของผู้บริโภค ทุกฝ่ายได้ประโยชน์ ภายใต้กลยุทธ์ที่มีเป้าหมายชัดเจน และเน้นการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการบริหารการเปลี่ยนแปลงให้เกิดประสิทธิภาพ

3.2.2 สร้างวัฒนธรรมองค์กรใหม่ ประกอบด้วย การมีหลักธรรมาภิบาลปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัยให้เหมาะกับบริบทของสังคมและสิ่งแวดล้อม มีการประกาศใช้เป็นค่านิยมหลัก (core value) เพื่อเป็นแนวทางในการทำงาน และพัฒนาไปสู่ความสำเร็จร่วมกัน

3.2.3 ปรับโครงสร้างขององค์กรให้เหมาะสม ประกอบด้วย การมีโครงสร้างองค์กรที่มีความยืดหยุ่น คล่องตัว กระชับ สามารถปรับให้เข้ากับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว สอดคล้องกับภารกิจขององค์กร มีการกระจายอำนาจการตัดสินใจ และมีระบบการวัดผลการทำงานที่ชัดเจน

3.2.4 มีการสร้างนวัตกรรมและนำเทคโนโลยีใหม่ ๆ มาใช้ ประกอบด้วย เทคโนโลยีที่ใช้เพื่อการสื่อสาร ประชาสัมพันธ์ ช่วยการเรียนรู้ เพิ่มประสิทธิภาพในการทำงาน ช่วยการวางแผนและตัดสินใจด้วยข้อมูลเพื่อไม่ให้ผิดพลาด พัฒนาความสามารถของบุคลากรให้ทำงานได้ดีขึ้น เรียนรู้ได้มากขึ้น มีการสร้างสรรค์นวัตกรรมใหม่ ๆ ด้วยการพัฒนาวิจัยพัฒนา

3.2.5 บุคลากรมีความพร้อมต่อการเปลี่ยนแปลง ประกอบด้วย การเตรียมบุคลากรให้มีทัศนคติที่ดี เข้าใจยอมรับการเปลี่ยนแปลง อาศัยกระบวนการเรียนรู้ด้วยปัญญาโดยการบูรณาการหลักธรรมมาใช้ มีแผนพัฒนาบุคลากร มีการฝึกอบรม บ่มเพาะประสบการณ์ สร้างการเรียนรู้ใหม่ ๆ อย่างต่อเนื่อง เป็นบุคลากรคนรุ่นใหม่ที่มีความชำนาญในการสื่อสารและการใช้เทคโนโลยี

อภิปรายผลการวิจัย

จากข้อค้นพบของการวิจัยพบว่า โมเดลสมการโครงสร้างพุทธภาวะผู้นำเชิงทศบารมีและนโยบายภาครัฐเพื่อผลสำเร็จการบริหารการเปลี่ยนแปลงของผู้ประกอบการธุรกิจอาหารที่พัฒนาขึ้นมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ โมเดลนี้ประกอบด้วยทศบารมีที่เป็นองค์ประกอบอันดับที่สอง มีองค์ประกอบอันดับที่หนึ่ง 3 ด้านคือ การนำตน การนำคน และการนำงาน สอดคล้องกับงานวิจัยของอุดม ชัยสุวรรณ และคณะ (2558) ที่ศึกษารูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำด้วยบารมี 10 ทศ ในพระพุทธศาสนาเถรวาท โดยเสนอรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำในด้านการนำตนด้วยศีลบารมี สัจจบารมี เนกขัมมบารมี และวิริยบารมี ด้านการนำคนด้วยทานบารมี เมตตาบารมี และอุเบกขาบารมี และด้านการนำงานด้วยปัญญาบารมี ขันติบารมี และอธิษฐานบารมี และงานวิจัยของชยพล เพชรพิมล (2556) ที่ศึกษาเกี่ยวกับทฤษฎีบารมี พบว่าผู้นำตามหลักทฤษฎีนี้จะต้องมีสติปัญญา ไม่เห็นแก่ตัว ไม่บริหารด้วยกิเลส ตัณหาหรือความอยาก แต่บริหารอย่างผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน ด้วยความพอดี อิงหลักธรรม โดยมีองค์ประกอบที่สำคัญคือ มีความเที่ยงธรรมโปร่งใส มีความสามารถในการสื่อสาร มีส่วนร่วม ความเอื้ออาทร ความอดทน ซึ่งสอดคล้องกับบารมีในทศบารมีและปัจจัยภาวะผู้นำเชิงบารมีในงานวิจัยนี้ ที่ประกอบด้วยคุณลักษณะ 5 ด้านคือความมีวิสัยทัศน์ มีศิลปะในการสื่อสาร มีความซื่อสัตย์ สร้างแรงจูงใจ และเป็นแบบอย่างที่ดี

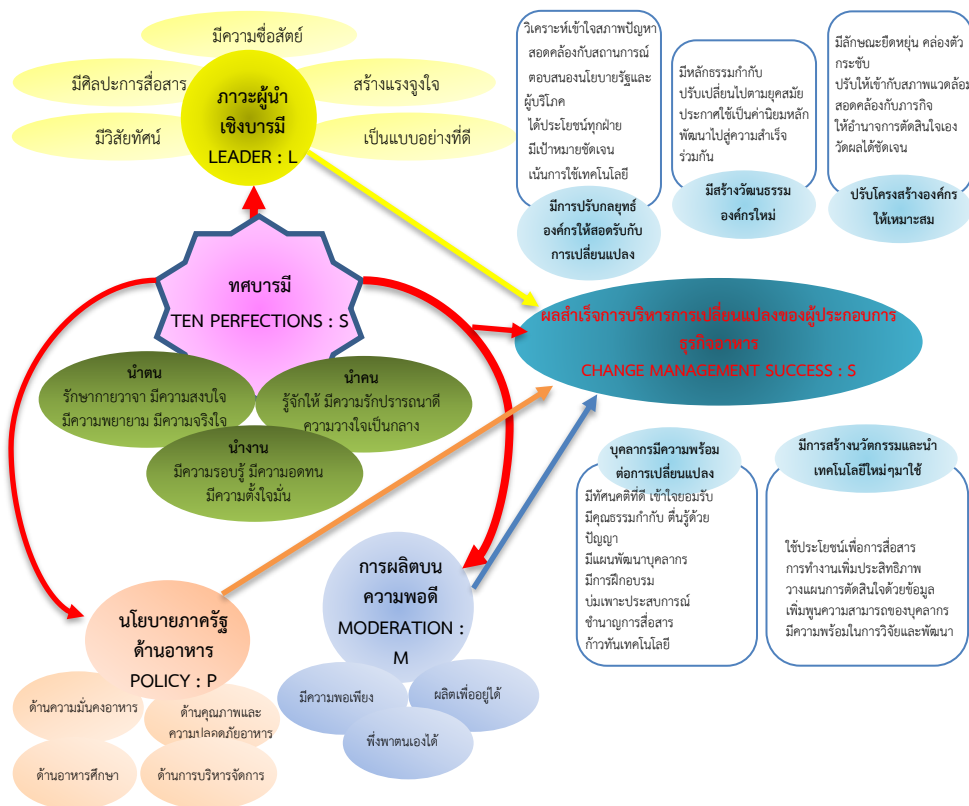
ปัจจัยนโยบายภาครัฐด้านอาหาร ประกอบด้วย 4 ด้านตามกรอบยุทธศาสตร์การจัดการด้านอาหารของประเทศไทย ฉบับที่ 2 (พ.ศ.2561-2580) งานวิจัยของอุไรพรรณ เจนวณิชยานนท์ และคณะ (2562) ได้บูรณาการงานวิจัยแบบสหวิทยาการเพื่อเพิ่มมูลค่าของห่วงโซ่การผลิตอาหารทั้งต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ พัฒนาความร่วมมือของผู้ประกอบการในชุมชนให้มียุทธศาสตร์ความรู้ในการผลิตอาหารที่มีมาตรฐานปลอดภัย มีคุณค่าทางโภชนาการ รักษาสิ่งแวดล้อม และส่งเสริมความมั่นคงทางอาหารของชุมชน และสอดคล้องกับงานวิจัยของนาตยา แท่นนิล (2555) ที่ศึกษารูปแบบของกระบวนการนโยบายสาธารณะแบบมีส่วนร่วมในการจัดการเกษตรและอาหารปลอดภัยในจังหวัดสงขลา พบว่าเครือข่ายภาคประชาสังคมที่เข้มแข็งเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างการมีส่วนร่วมระหว่างภาครัฐและภาคประชาชนในการจัดการเกษตรและอาหารปลอดภัย โดยการผลิตที่มีคุณธรรม ฟังตนเองได้ มีการพัฒนาระบบการตลาดที่เป็นธรรม และการบริโภคอย่างรู้คุณค่าของประชาชน งานวิจัยนี้สนับสนุนข้อค้นพบจากการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ในเรื่องการผลิตบนความพอดี มีความพอประมาณ ผลิตเพื่ออยู่ได้และฟังตนเองได้ ซึ่งเป็นตัวแปรเพิ่มเติมจากการวิจัยเพื่อให้การบริหารการเปลี่ยนแปลงของผู้ประกอบการธุรกิจอาหารมีความเชื่อมโยงกับการผลิตที่ยั่งยืนภายใต้หลักปรัชญา

เศรษฐกิจพอเพียง อภินันท์ จันตะนี และชมพูนุช ช้างเจริญ (2563) ได้ศึกษาหลักสัปปุริสธรรมในพระพุทธศาสนากับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ใน 3 ด้าน คือความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกันที่ดี พบว่าหลักธรรมในศาสนาพุทธจะประทับประคองให้รอดพ้นจากภัยและวิกฤตด้วยความมีคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต มีความอดทน พากเพียร และใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิตที่ดี ซึ่งเป็นหลักธรรมในทศบารมีด้วย โดยปัจจัยภาวะผู้นำเชิงบารมี นโยบายภาครัฐด้านอาหาร การผลิตบนความพอดี จะช่วยสนับสนุนทศบารมีในการนำตน นำคน นำงาน และนำไปสู่ผลสำเร็จการบริหารการเปลี่ยนแปลงของผู้ประกอบการธุรกิจอาหาร โดยมีค่าอิทธิพลรวมเท่ากับ 0.722 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

ในการบริหารการเปลี่ยนแปลง งานวิจัยของสมบัติ นามบุรี (2562) พบว่าภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงในศตวรรษที่ 21 มีลักษณะยอมรับและพร้อมเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง มีวิสัยทัศน์ ใส่ใจในการสื่อสาร ให้ความสำคัญกับเทคโนโลยี มีทักษะในการประสานงาน และรู้จักประมาณตน สอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมในธุรกิจยุคดิจิทัลของกมลชนก ชมภูพันธ์ (2564) ที่มีการพัฒนา 5 ด้าน ได้แก่ 1) การสร้างวิสัยทัศน์เชิงนวัตกรรม 2) การมีความสามารถในการใช้เครื่องมือดิจิทัล มีทักษะและการเรียนรู้สิ่งใหม่ 3) การมีส่วนร่วมเชิงแลกเปลี่ยนความรู้ด้านนวัตกรรม 4) บุคลิกภาพเชิงนวัตกรรม และ 5) บทบาทหน้าที่ในการส่งเสริมบุคลากรในการพัฒนาความรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงองค์กร ทางด้านการปรับกลยุทธ์ให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงโดยเฉพาะในรูปแบบความปกติใหม่นั้น กมลพร กัลยาณมิตร (2564) ได้ทำการวิจัยพบว่า มี 6 กลยุทธ์คือ 1) กลยุทธ์ด้านวิสัยทัศน์ผู้นำ 2) ด้านการบริหารการเปลี่ยนแปลง 3) ด้านการสร้างรายได้เปรียบในการแข่งขัน 4) การสร้างสมดุลและความสุขในการทำงาน 5) ด้านการนำเทคโนโลยีดิจิทัลมารับมือกับการเปลี่ยนแปลง และ 6) การสร้างคุณค่าให้กับสินค้าผ่านเทคโนโลยี ในมิติทางวัฒนธรรมองค์กรนั้น จันทนา อุดม และคณะ (2562) ได้ทำการศึกษาวิจัยพบว่าด้านปัจจัยความสำเร็จ ลักษณะวัฒนธรรมองค์กรควรให้ความสำคัญในการส่งเสริมโอกาสการเรียนรู้ใหม่ ๆ กล้าริเริ่มการจัดการในรูปแบบใหม่ที่สอดคล้องกับเป้าหมาย เน้นการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ การจัดการแบบมีส่วนร่วม และการกำหนดเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ เป็นข้อสนับสนุนลักษณะของผลสำเร็จการบริหารการเปลี่ยนแปลงองค์กรจากการวิจัยนี้ว่า มีองค์ประกอบ 5 ด้าน ได้แก่ 1) มีการปรับกลยุทธ์องค์กรให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลง 2) สร้างวัฒนธรรมองค์กรใหม่ 3) ปรับโครงสร้างองค์กรให้เหมาะสม 4) มีการสร้างนวัตกรรมและนำเทคโนโลยีใหม่ ๆ มาใช้ และ 5) บุคลากรมีความพร้อมต่อการเปลี่ยนแปลง ค่าอิทธิพลในแต่ละด้านมีค่าระหว่าง 0.76-0.91 แสดงว่าองค์ประกอบ 5 ด้านนี้เป็นลักษณะที่สำคัญของผลสำเร็จการบริหารการเปลี่ยนแปลงของผู้ประกอบการธุรกิจอาหาร

องค์ความรู้จากการวิจัย

ผลสำเร็จของการบริหารการเปลี่ยนแปลงองค์กรของผู้ประกอบการธุรกิจอาหาร มีปัจจัยที่สำคัญคือ หลักธรรมทศบารมี มีองค์ประกอบ 3 ด้านคือ การนำตนด้วยการรักษา กายวาจา มีความสงบใจ มีความเพียรพยายาม และมีความจริงใจ การนำคนด้วยการรู้จักให้ มีความรักปรารถนาดี และความวางใจเป็นกลาง และการนำงานด้วยความรอบรู้ มีความอดทน และมีความตั้งใจมั่น เป็นปัจจัยที่ส่งผลโดยตรงต่อการบริหารการเปลี่ยนแปลง องค์กรของผู้ประกอบการธุรกิจอาหารให้ประสบผลสำเร็จ โดยมีปัจจัยที่ร่วมสนับสนุนคือ ภาวะผู้นำเชิงบารมี และนโยบายภาครัฐด้านอาหาร รวมทั้งข้อค้นพบเพิ่มเติมจากการ สันทนากลุ่มเฉพาะ คือการผลิตบนความพอดี ภายใต้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่จะ ช่วยให้เห็นผู้นำองค์กร ผู้กำหนดนโยบาย และผู้ที่เกี่ยวข้องในห่วงโซ่การผลิตอาหารมี ภูมิคุ้มกันที่ดีในการเผชิญกับปัญหาการเปลี่ยนแปลงในภาวะวิกฤตและภาวะปกติได้อย่าง มั่นคง ผู้วิจัยสามารถสังเคราะห์องค์ความรู้จากการวิจัยได้ดังภาพที่ 2

ภาพที่ 2 โมเดลองค์ความรู้ที่สังเคราะห์จากการวิจัย P-LPM-S
ที่มา: ศศิธร อนันตพันธุ์พงศ์ (2564)

ข้อเสนอแนะ

จากการวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้นำมาสรุปเป็นข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. ควรสนับสนุนผู้ประกอบการธุรกิจอาหารนำผลการวิจัยนี้ไปปรับใช้ในการบริหารการเปลี่ยนแปลงองค์กรโดยความเชื่อมโยงในสามมิติ คือ การเชื่อมโยงภายในองค์กรธุรกิจเอง การเชื่อมโยงระหว่างธุรกิจในช่วงโซ่อุปทาน และการเชื่อมโยงกับองค์กรภาครัฐที่ดูแลกำกับนโยบายด้านอาหาร

2. ภาครัฐควรสนับสนุนให้นำผลการวิจัยนี้ไปประยุกต์ใช้ให้เกิดผลสำเร็จในการบริหารการเปลี่ยนแปลงของการผลิตอาหารในระดับวิสาหกิจชุมชน ซึ่งอยู่ภายใต้การกำกับของหน่วยงานภาครัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็ง ความมั่นคง และความปลอดภัยในการผลิตและการบริโภคอาหารของชุมชน

3. ควรมีการประสานระหว่างภาครัฐ สถาบันการศึกษา หน่วยงานวิจัยผู้ประกอบการธุรกิจเอกชน ภาคประชาสังคม และชุมชน โดยนำผลการวิจัยนี้ไปใช้เป็นแนวทางสร้างความร่วมมือเพื่อการบริหารการเปลี่ยนแปลงในการผลิตอาหารอย่างเป็นระบบและมีความมั่นคงในระยะยาว

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

1. ผู้ประกอบการธุรกิจอาหารควรมีการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมคุณลักษณะของผู้นำเชิงทศบารมี ในการนำตน นำคน นำงาน ด้วยภาวะผู้นำ 5 ประการที่จะนำไปสู่ความสำเร็จในการบริหารการเปลี่ยนแปลงองค์กร

2. มีรูปแบบในการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ เพื่อให้บุคลากรในองค์กรมีความรู้ความเข้าใจ และเตรียมพร้อมในการปรับตัวรับการเปลี่ยนแปลง

3. มีแนวทางในการสร้างแบบอย่างที่ดีในองค์กร ผู้นำควรปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างด้วยทศบารมี เพื่อสร้างแรงจูงใจให้กับคนในองค์กรและผู้ที่เกี่ยวข้องได้ปฏิบัติตาม

4. มีกระบวนการทำความเข้าใจในนโยบายภาครัฐทั้งสี่ด้าน และนำไปใช้ในการบริหารการเปลี่ยนแปลงให้เกิดผลสำเร็จ

5. ภาครัฐควรปรับแนวทางการสื่อสารและการบริหารจัดการเพื่อสร้างความร่วมมือกับภาคธุรกิจอาหาร โดยใช้ภาวะผู้นำเชิงทศบารมี

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาแนวทางในการนำพุทธภาวะผู้นำเชิงทศบารมีไปใช้ในการบริหารการเปลี่ยนแปลงองค์กรอื่น ๆ ทั้งภาครัฐและภาคเอกชน

2. ควรมีการขยายผลการศึกษาวิจัยเพื่อต่อยอดการนำพุทธภาวะผู้นำเชิงทศบารมีไปใช้ในการบริหารการเปลี่ยนแปลงหลังการแพร่ระบาดของโควิด-19 ซึ่งทุกองค์กรจะต้องมีการปรับตัวให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงในวิถีใหม่

3. ควรทำการวิจัยเพิ่มเติมในส่วนของตัวแปรจากข้อค้นพบในงานวิจัยนี้ คือการผลิบนวัตกรรมดี ๆ เป็นปัจจัยที่จะช่วยสนับสนุนส่งเสริมให้เกิดผลสำเร็จในการบริหารการเปลี่ยนแปลงของภาคส่วนที่เกี่ยวข้องตลอดห่วงโซ่การผลิตอาหารตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำ ปลายน้ำ ให้เป็นรูปธรรมได้อย่างไร

เอกสารอ้างอิง

- กมลชนก ชมพูพันธุ์. (2564). แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมในธุรกิจยุคดิจิทัล. *วารสารนวัตกรรมการศึกษาและการวิจัย*, 5(1), 148-155.
- กมลพร กัลยาณมิตร. (2564). การนำกลยุทธ์การบริหารสู่การปฏิบัติในรูปแบบความปกติใหม่ (New Normal). *วารสารสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาเชิงพุทธ*, 6(4), 402-422.
- กรมโรงงานอุตสาหกรรม. (2563). *อุตสาหกรรมแปรรูปอาหารและเครื่องดื่มในประเทศ*. สืบค้น 30 กรกฎาคม 2564, จาก <https://www.facebook.com/hashtag/อุตสาหกรรมแปรรูปอาหารและเครื่องดื่มในประเทศ>
- จันทนา อุดม และคณะ. (2562). การศึกษาคุณลักษณะและมิติทางวัฒนธรรมองค์การเพื่อยกระดับการเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้เข้าสู่สังคมความรู้. *วารสารมหาจุฬานาคาธรรมสาร*, 6(2), 658-677.
- ชยพล เพชรพิมล. (2556). *ทฤษฎีบาร์มี* (วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา). กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ธนาคารแห่งประเทศไทย. (2564). *EC_XT_008_S2 มูลค่าและปริมาณสินค้าส่งออกจำแนกตามกิจกรรมการผลิต*. สืบค้น 30 กรกฎาคม 2564, จาก https://www.bot.or.th/App/BTWS_STAT/statistics/ReportPage.aspx?reportID=747&language=th
- นงลักษณ์ วิรัชชัย. (2552). *วิจัยและสถิติ: คำถามชวนตอบ*. กรุงเทพฯ: โอคอนพรีนติ้ง.
- นิตยา แท่นนิล. (2555). *รูปแบบของกระบวนการนโยบายสาธารณะแบบมีส่วนร่วมในการจัดการเกษตรและอาหารปลอดภัยในจังหวัดสงขลา* (วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการสิ่งแวดล้อม). สงขลา: มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี. (2543). *ทศบารมี ในพุทธศาสนาเถรวาท* (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย.

- สมบัติ นามบุรี. (2562). โมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุแบบพุทธบูรณาการของภาวะผู้นำ การเปลี่ยนแปลงในศตวรรษที่ 21 ของผู้บริหารการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ดัชนีนิพนธ์ปริญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สำนักงานคณะกรรมการอาหารแห่งชาติ. (2561). *กรอบยุทธศาสตร์การจัดการด้านอาหาร ของประเทศไทย ฉบับที่ 2 (พ.ศ.2561-2580)*. กรุงเทพฯ: บริษัท คิวคัมเบอร์ (ประเทศไทย) จำกัด.
- อภิรักษ์ จันทะนี และชมพูช ช้างเจริญ. (2563). พระพุทธศาสนากับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง. *วารสารวิทยาการจัดการปริทัศน์*, 22(2), 241-250.
- อุดม ชัยสุวรรณ และคณะ. (2558). รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำด้วยบาร์มี 10 ทศใน พระพุทธศาสนาเถรวาท. *รมยสาร*, 13(1), 45-60.
- อุไรพรรณ เจนวาณิชยานนท์ และคณะ. (2562). การพัฒนาพื้นที่เพื่อเพิ่มมูลค่าของห่วงโซ่ เศรษฐกิจปลาสดบางบ่อ ตามยุทธศาสตร์ส่งเสริมสินค้าเกษตรปลอดภัยเป็นมิตร กับสิ่งแวดล้อม จังหวัดสมุทรปราการ. *วารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่*, 11(2), 93-107.
- Hair, J.F. et al. (2010). *Multivariate data analysis: A global perspective* (7th edition). New Jersey: Pearson Education Inc.